

Gliwice 9 lutego 2022 roku

dr hab. Monika Jagielska prof. UŚ
Instytut Nauk Prawnych
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr Justyny Nowak

pt.

**Samoregulacja i koregulacja na rynkach środków spożywczych –
między faktyczną ochroną konsumentów a pozornością działań
przedsiębiorców**

przygotowanej na Uniwersytecie Łódzkim

pod kierunkiem

dr hab. prof. UŁ Moniki Namysłowskiej

Uwaga wstępna

Po zapoznaniu się z rozprawą doktorską mgr Justyny Nowak stwierdzam, że stanowi ona materiał nadający się do naukowego uwzględnienia jako podstawa do dalszych stadiów postępowania w przewodzie doktorskim.

Wybór problemu badawczego

Problem badawczy został wybrany trafnie. Problematyka samoregulacji i koregulacji nie stanowi przedmiotu kompleksowego opracowania, a z drugiej strony jest to tematyka stosunkowo nowa, wciąż się rozwijająca i bardzo przyszłościowa.

Recenzowane opracowanie ma charakter nowatorski, przedstawia prowadzone przez Doktorantkę badania z zakresu nauk podstawowych, jest samodzielne, problemowe, a zatem stanowi określone w art.13 ust.1 ustawy z 14 marca 2003 roku O stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuk (t.j. Dz.U. z 2017, poz. 1789), znajdującej

zastosowanie w tym przewodzie doktorskim, oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, a tym samym spełnia podstawową przesłankę niezbędną dla nadania stopnia naukowego doktora.

Metodologia

Doktorantka przedstawia zastosowaną w pracy metodologię we wstępie do dysertacji. Wskazuje na metodę dogmatyczną, w której przedmiotem analizy są źródła (prawne i pozaprawne) na poziomie prawa europejskiego jak i prawa krajowego, metodę funkcjonalną polegającą na badaniu celów, jakie normy mają one realizować oraz metodę empiryczną. Dobór metodologii jest prawidłowy, pozwala na osiągnięcie założonych celów badawczych.

Autorka wykorzystuje także metodę komparatystyczną, choć o niej nie wspomina. W toku pracy porównuje ze sobą rozwiązania stosowane w różnych państwach, m.in. Wielkiej Brytanii, Rumunii czy Niderlandach.

Pozytywnie należy ocenić sformułowanie w początkowej części rozprawy głównej hipotezy badawczej oraz postawienie dziesięciu pytań badawczych. Dzięki temu z jednej strony jasne i przejrzyste są zamierzenia badawcze Autorki, a z drugiej wywody nie odbiegają od głównego nurtu wyznaczonego hipotezą i pytaniami, co przy tak złożonej materii jest bardzo trudne, a z czym Autorka dobrze sobie poradziła.

Doktorantka wskazuje, że celem rozprawy doktorskiej jest „ustalenie wpływu aktów samoregulacyjnych i koregulacyjnych na przedsiębiorców jako podmioty bezpośrednio zaangażowane w stanowienie oraz stosowanie norm prywatnych, a także na konsumentów będących – przynajmniej z założenia – ostatecznymi beneficjentami dobrowolnych zobowiązań”. Do celu pracy mgr J. Nowak wraca jeszcze kilkakrotnie w toku wywodu i moim zdaniem najlepiej wyraża go na str.127 wywodu, wskazując na dużą rolę przypisywaną zbiorom norm prywatnych w procesie ochrony praw konsumentów i na konieczność zbadania, czy faktycznie spełniają one pokładane w nich nadzieje. Jednocześnie główna przyjęta hipoteza brzmi, iż „akty samoregulacyjne i koregulacyjne stanowią mechanizm odpowiedni i skuteczny dla ochrony konsumentów”.

Na etapie lektury pracy miałam wątpliwości czy przyjętymi przez mgr J. Nowak metodami można zbadać „odpowiedniość” i „skuteczność” mechanizmu o charakterze prawnym. Autorka starała się w toku wywodu przekonać, że jest możliwe, natomiast moim zdaniem nie do końca Jej się to udało. Uważam, że hipoteza pracy powinna brzmieć nieco inaczej - „akty samoregulacyjne i koregulacyjne w swoim założeniu i idealnym kształcie zaplanowanym przez różne podmioty zaangażowane w samoregulację powinny

stanowić mechanizm odpowiedni i skuteczny dla ochrony konsumentów”. I tę hipotezę Pani Magister na pewno w rozprawie wykazała. Natomiast faktyczne zbadanie „odpowiedniości” i „skuteczności” mogłoby być dokonane raczej metodami charakterystycznymi dla nauk socjologicznych. Autorka czasami do takich badań nawiązuje i przedstawia stosowne analizy (np. przy okazji omawiania *Fitness Check*), niemniej jednak są to rozważania fragmentaryczne, niedające pełnej odpowiedzi na zadane główne pytanie badawcze.

Natomiast nie ulega wątpliwości, że Doktorantka wykazała zakładaną hipotezę na płaszczyźnie teoretycznej „świata idealnego”, czyli tego co wynika z samych regulacji, uzasadnień i założeń.

Struktura i treść rozprawy. Ocena merytoryczna

Struktura pracy jest dopracowana, funkcjonalna, odzwierciedla koncepcję badawczą przyjętą przez Autorkę, pozwala na osiągnięcie celów zapowiadanych w początkowej części dysertacji (przy założeniu ich minimalnej, wskazanej wyżej, korekty). Kolejność rozdziałów jest logiczna i uzasadniona, a ich wewnętrzna struktura jest uporządkowana. Dzięki temu wywody są przejrzyste, spójne i koherentne.

W pierwszym rozdziale mgr Justyna Nowak omawia akty samo- i koregulacyjne jako narzędzia stosowane w nowoczesnych procesach normotwórczych. Są nimi kodeksy etyczne, kodeksy dobrych praktyk oraz systemy jakości. Doktorantka odwołuje się do systemów obowiązujących na rynkach spożywczych, wielokrotnie nawiązując jednocześnie do rynku suplementów diety i wyrobów leczniczych. Takie działania Autorka uzasadnia tym, że sektory te pozostają na styku, co jest prawdą, ale być może należało albo obszar badań zawęzić albo skoncentrować się na owym styku. Biorąc bowiem pod uwagę „szerokość” badanej materii i wielopłaszczyznowość badań (prawa europejskiego, wątków prawno-porównawczych i prawa krajowego) wywody siłą rzeczy nie zawsze wchodzą głęboko w istotę zagadnienia i mają bardziej ogólny charakter. Oczywiście zważywszy na to, że w nauce brakuje opracowania kompleksowego, to stworzenie takiego jest priorytetem, natomiast wielokrotnie chciałoby się, że Autorka pogłębiła pewne wątki, albo skoncentrowała się np. na wybranym produkcie (np. suplementach diety czy alkoholu).

Dla wykazania przyjętej hipotezy mgr J.Nowak deklaruje dokonanie „kompleksowej oceny prawnych aspektów samoregulacji i koregulacji.” Problem w tym, że aktów tych jest dużo, są one zróżnicowane, stąd też brakuje mi w pracy pewnego ograniczenia badanej materii; dokonania wyboru np. najbardziej typowych czy powszechnych aktów. W konsekwencji dość

łatwo jest – przy takim bogactwie źródeł – znaleźć akty potwierdzające stawiane przez Autorkę hipotezy. Oczywiście bardzo doceniam ogrom pracy wykonany przez Doktorantkę, jest on widoczny w całej dysertacji, natomiast zastanawiam się czy tak szerokie zakreślenie obszaru badawczego było konieczne.

W toku wywodu rozdziału pierwszego mgr J. Nowak dokonuje analizy pojęcia samoregulacji i koregulacji, starając się przy tym ustalić relację między tymi dwoma rodzajami norm prywatnych oraz elementy dla nich konstytutywne. Jednocześnie stara się wskazać na elementy decydujące o możliwości zaklasyfikowania norm jako prywatnych, a także na różnice między samoregulacją i koregulacją, ich postaci na rynkach żywnościowych i rynkach z nimi sąsiadujących oraz ograniczenia prawne i faktyczne w posługiwaniu się nimi w obrocie gospodarczym.

Rozważania rozdziału pierwszego mają nie tylko porządkujący i systematyzujący charakter. Pomimo zapowiedzi Doktorantki, że rozważania są głównie klasyfikujące, można w nich wskazać elementy nowatorskie. Za takie uważam dokonanie podziału metod samoregulacji, a także wyodrębnienie kryteriów klasyfikujących samo i koregulację, pozwalających na dokonanie odpowiedniej kwalifikacji.

W rozdziale drugim Autorka stara się odpowiedzieć na pytanie o motywy wiązania się przez przedsiębiorców aktami samoregulacji i koregulacji: dlaczego decydują się oni wprowadzić lub przystąpić do aktów samoregulacyjnych i koregulacyjnych

Doktorantka zakłada, że podstawowy cel kodeksów postępowania sprowadza się do ochrony konsumentów, a następnie uzasadnia przyjętą hipotezę odwołując się do uzasadnień legislacyjnych, wskazujących na troskę o dobro konsumentów. Podnosi, że analiza treści aktów samo- i współregulacyjnych na rynkach środków spożywczych potwierdza przyjęte założenie, że stanowią one w istocie instrument nakierowany na zwiększenia poziomu ochrony konsumentów. „Wiele kodeksów postępowania w sektorze żywności rozpoczyna się wręcz wyraźnym wskazaniem tego celu (s.89)”. Teza ta jest bardzo idealistyczna, zresztą w toku dalszego wywodu, w kolejnych rozdziałach, sama Autorka wskazuje na inne, mniej szlachetne motywy. Pisze bowiem, że „działanie samoregulacji i koregulacji w interesie konsumentów nie przekreśla benefitów, jakie czerpią z ich wprowadzenia lub przyjęcia profesjonalni uczestnicy rynku. Są to polepszenie bądź umocnienie pozytywnego wizerunku wśród konsumentów, uprawdopodobnienie postępowania z dołożeniem należytej staranności w razie jakichkolwiek postępowań wszczętych z udziałem przedsiębiorcy, wprowadzenie mechanizmów pozwalających na wzrost wydajności przedsiębiorstwa, uzyskanie wskazówek dotyczących wejścia na dany rynek oraz pewnej gwarancji, że podmioty

konkurencyjne, które również przystąpiły do zbioru norm prywatnych nie będą uciekać się do nieuczciwych form marketingu. W pewnych warunkach przyjęcie kodeksu postępowania może też zapobiec uregulowaniu danej dziedziny stosunków publicznych w drodze prawa powszechnie obowiązującego (s.140).” I to chyba w większym stopniu stanowi odpowiedź na pytanie zadane we wstępie do rozdziału drugiego.

W rozdziale tym wskazano także na najważniejsze akty prawa powszechnie obowiązującego oraz normy prywatne na rynkach spożywczych w UE. Doktorantka dokonuje ich systematyzacji, wskazuje na ich funkcje oraz zalety i wady. W ten sposób stara się wykazać przedstawioną we wstępie pracy główną hipotezę badawczą.

Wywody o rozwoju i podstawach prawa żywnościowego mają charakter stricte opisowy, są jednak potrzebne w kontekście całokształtu rozważań zawartych w dysertacji, dla nakreślenia tła prawnego. To samo dotyczy kolejnej części pracy, odnoszącej się do rozwoju mechanizmów samoregulacyjnych w sektorze żywnościowym. Bezpośrednio dla wykazania hipotez pracy przydatne są analizy dotyczące funkcji samoregulacji oraz zalet i wad tego mechanizmu, zwłaszcza ocena znaczenia samoregulacji w oparciu o Fitness Check (s.136-139) Jak wskazałam wcześniej, ten wątek wymagałoby poszerzenia, bo pokazuje on właśnie na społeczny odbiór samoregulacji.

Wywody o samoregulacji w prawie UE mają charakter porządkujący, grupujący w jednym miejscu i opisujące te akty prawa unijnego, które do samoregulacji nawiązują. Wywody są szerokie, wielopłaszczyznowe, pokazują nie tylko samo unormowanie, ale także kontekst społeczny jego przyjęcia. Należy zgodzić się ze zdaniem Autorki, że „akty samoregulacyjne i koregulacyjne, pomimo braku bezpośredniej możliwości stosowania przymusu państwowego, są zjawiskiem pożądanym ze względu na relatywnie niskie koszty ich wprowadzenia oraz elastyczność i łatwość dopasowania do realiów rynkowych, a także motywację przedsiębiorców do ich przestrzegania.”.

Rozdział trzeci poświęcony został publicznoprawnym mechanizmom odnoszącym się do samoregulacji i koregulacji. W rozdziale tym na szczególną uwagę zasługują rozważania co do skutków upowszechniania aktów samoregulacyjnych sprzecznych z prawem i środków prawnych pozostających w dyspozycji konsumentów i organów państwa. Za interesujący uważam postulat usunięcie z obrotu sprzecznych z prawem kodeksów postępowania w drodze orzeczenia o ich nieważności przez Prezesa UOKiK (s.227). Najślabiej na tym tle wypadają wywody zawarte w ostatnim punkcie rozdziału III, odnoszące się do odpowiedzialności, zwłaszcza odpowiedzialności cywilnej. Są one bardzo powierzchowne, w zasadzie ograniczają się do zacytowania norm i kilku uwag Autorki o braku

zastosowania większości z tych regulacji do norm prywatnych. Punkt ten wydaje mi się nieco dodany „na siłę”, związek z wcześniejszymi wywodami jest dla mnie nieoczywisty.

Rozdział czwarty dotyczy w istocie procedury nadzoru nad wdrażaniem i przestrzeganiem norm prywatnych. Rozważania są pogłębione, wielopłaszczyznowe, dotyczą różnych aspektów zagadnienia, ujmowane są z perspektywy międzynarodowej. Wywody poparte są licznymi przykładami z praktyki obrotu.

W rozdziale piątym Autorka omawia zidentyfikowane zależności pomiędzy prawem stanowionym oraz normami prywatnymi, relację norm prywatnych do powszechnie obowiązującego prawa żywnościowego, jak i wzajemne stosunki zachodzące pomiędzy aktami samoregulacyjnymi i koregulacyjnymi na rynku żywności. Ten etap badań jest uwieńczony uwagami zarówno de lege lata, jak i de lege ferenda. Dotyczą one samych aktów samoregulacyjnych i koregulacyjnych, ale także aktów prawa powszechnie obowiązującego regulujących zagadnienia związane z ich pozycją wśród innych źródeł prawa, w szczególności zaś dyrektywy 2005/29/WE o nieuczciwych praktykach handlowych. Autorka dokonuje analizy o charakterze komparatystycznym, sięgając do wzorców rumuńskich, niderlandzkich, hiszpańskich, brytyjskich i wielu innych. Rozdział ten ukazuje złożoność problematyki norm prywatnych, ich wzajemnych korelacji i oddziaływania. Jest to najbardziej złożony, dopracowany koncepcyjnie i merytorycznie rozdział rozprawy.

Treść rozprawy jest na bardzo wysokim poziomie merytorycznym. Rozważania są pogłębione, mamy tu do czynienia z przemyślanym, dobrze ustrukturyzowanym, przemyślanym studium, wskazującym na obszerną wiedzę Autorki i głęboką znajomość badanych zagadnień. Jest to mądry, dojrzały wywód, zawierający głębokie konstatacje, przemyślenia i konkluzje szczegółowe.

Podsumowując, ocena pracy badawczej wykonanej przez Autorkę jest wysoce pozytywna. Biorąc pod uwagę, że celem pracy doktorskiej powinno być oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazanie ogólnej wiedzy teoretycznej doktorantki w danej dyscyplinie oraz umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, należy stwierdzić, że pani mgr Justyna Nowak należycie wywiązała się z tego zadania. Doktorantka znalazła oryginalny problem, który nie był przedmiotem pogłębionych rozważań w doktrynie, postawiła hipotezy badawcze, zweryfikowała je wykazując dużą znajomością teorii i praktyki, samodzielnie zbadła konkretne zagadnienie. Jak chodzi o kwestie samoregulacji i koregulacji, praca jest na bardzo wysokim poziomie i zasługuje na wyróżnienie.

Rozprawa wyraźnie pokazuje, że Autorka bardzo dobrze zna badaną problematykę, potrafi sformułować i obronić własny pogląd na daną kwestię

Recenzowana rozprawa stanowi wyraz samodzielnej, twórczej pracy Autorki, pokazuje Jej swobodę myślenia, umiejętność prowadzenia badań naukowych, analizy i wyciągania wniosków.

Warsztat naukowy. Strona formalna, język, dobór źródeł.

Warsztat naukowy Autorki jest właściwy. Wywód prowadzony jest w sposób klarowny, sprawny, logicznie uzasadniony i konsekwentny.

Poglądy wyrażane w rozprawie są dobrze uzasadnione, ilustrowane przypisami, w których wykorzystano zgromadzoną literaturę, przede wszystkim zagraniczną, akty normatywne oraz dokumenty związane z tematem rozprawy. Zebrany materiał jest obszerny i w pełni zgodny z tematyką pracy.

Konkluzja

Na podstawie treści zawartych w rozprawie stwierdzam, że Pani mgr Justyna Nowak jest przygotowana pod względem metodologicznym i merytorycznym do samodzielnego prowadzenia badań. Ocenę tę uzasadniam tym, że wskazała i rozwiązała problem badawczy, trafnie wyeksponowała istotne kwestie, w szerokiej perspektywie przedstawiła badaną problematykę aktów samoregulacji w sektorze żywności. Literatura została wybrana, opracowana i wykorzystana w sposób należyty. Doktorantka właściwie wybrała materiał badawczy, dokonała stosownej analizy, wyciągnęła prawidłowe wnioski, będące logiczną konsekwencją prowadzonych wcześniej rozważań. Tematyka rozprawy jest nowatorska i bardzo aktualna.

Konkludując, uważam, że przedstawiona do recenzji rozprawa spełnia z naddatkiem wszystkie warunki stawiana pracom doktorskim i określone w ustawie z dnia 14.03.2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki i może być podstawą dalszych etapów przewodu doktorskiego.